
Solmaz, E. (2018). Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:1, Sayı:1, 127-136.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 27.03.2018

Kabul / Accepted: 15.04.2018

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZBEK HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM İLE İLGİLİ PRATİKLER¹

Erhan SOLMAZ**

Öz

Bu makalede, A. Arnold van Gennep tarafından 1909 yılında ortaya atılan “Geçiş Ritleri”nden kısaca bahsedilecek ve geçiş ritlerinin başlangıcı olarak kabul edilen doğum ritleri ele alınacaktır. İnsanlığın mutluluk kaynağı olarak gördüğü doğum, toplumsal yaşama dair atılan ilk adımdır. Bu adımın her aşaması, bireyler tarafından kutsal kabul edilmektedir. Dolayısıyla da bu kutsalın her aşamasına çeşitli pratikler inşa edilmiştir.

Uşak Üniversitesinde öğrenim gören Özbek öğrencilerin ailelerinden Özbeklerin doğum âdetleri hakkında yapılan derlemelerden elde edilen veriler bu çalışmada incenecektir. Bu noktada çalışmanın amacı Özbek Türklerinin doğum âdetleri içinde yer alan ritüelleri tespit edip bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Geçiş ritleri, doğum, pratik, Özbek.

¹ Bu çalışma ilk olarak, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından 13-14.04.2017 tarihinde yapılan “Türklük Bilimi İncelemeleri-IX - I. Uluslararası Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilgi Şöleni”nde bildiri olarak sunulmuştur. Mevcut makale söz konusu bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, erhan.solmaz@usak.edu.tr

THE PRACTISES ABOUT THE BIRTH IN UZBEK FOLK CULTURE

Abstract

This article will be briefly mentioned by A. Arnold van Gennep in 1909, "Transition Rites", and the rites of birth, which are considered to be the beginning of transition rites. The birth that mankind regards as a source of happiness is the first step in social life. Every stage of this step is considered holy by the individual people. Therefore, various practices were built at every stage of this sanctuary.

The datas obtained from the collections of the Uzbek students who are studying at Uşak University and the collections made about the Uzbek births will be examined in this study. The aim of that study at this point is to identify and evaluate the rituals of the birth rites of the Uzbek Turks.

Keywords: *Transitional rites, birth, practice, Uzbek*

Giriş

20. yyın önemli etnolog ve halkbilimcisi A. Arnold van Gennep tarafından 1909 yılında kaleme alınan ve dilimize de “Geçiş Ritleri” olarak aktarılan bu çalışmadan sonra sosyal bilimciler söz konusu kavram üzerine daha fazla eğilmişlerdir. Bilhassa da daha küçük ölçekteki topluluklar üzerinde çalışmalar yapan antropologlar, “inisiasyon ritüelleri”ne özel bir ilgi duymuşlardır. Gennep’e göre insanlık tarihinin başlangıcından itibaren üç önemli geçiş süreci vardır bunlar; doğum, düğün ve ölüm (Gennep, 2005: 21 vd). Ve bu dönemlerde de gerek bu süreci kutsamak gerekse de bu süreçte meydana gelebilecek kötülüklerden kaçınmak amacıyla çeşitli pratikler ortaya konulmaktadır. Geçiş dönemleri, insanın sadece kendisinin değil toplumu meydana getiren diğer bireylerin de beklentilerinin tazelenmesine, zenginleşmesine vesile olur (Eroğlu, 2017: 258). Tarih boyu her millet, kendi kültür ekolojisi çerçevesinde bu üç dönemi kutsayan, öne çıkaran çeşitli pratikler yaratmıştır. Geçiş dönemlerinde kümelenen adetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bu ekolojinin doğal bir yansıması konumundadır (Örnek, 2000: 131). Kişinin içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesini sağlayan geçiş dönemi ritüelleri, ayrıca kişiye toplumsal bir statü kazandırmaktadır. Kişinin bulunduğu durumdan bir başka duruma geçişi için eşik kabul edilen bu dönemler, dinsel-büyüklük pratiklerle toplumsal bir norm haline dönüşmüştür.

Bu bağlamda geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, insanlığın başlangıcı olarak kabul edilmekte ve her zaman mutluluk kaynağı olarak düşünülmektedir. Doğum, ayrıca anne-babanın toplumdaki saygınlığını artıran bir unsurdur. Özellikle de ataerkil toplumlarda evlat sahibi olmak anneye âdeta toplumsal bir kimlik kazandırmaktadır. Kadın, bulunduğu toplum içerisinde kendi macerasına başladığı andan itibaren anne olmaya özendirilir. Bunun aksine bir durumda ise yani kadın anne olamıyorsa “kısır” suçlamasıyla karşı karşıya kalır ve yine ait olduğu toplum tarafından bu durumu bertaraf etmenin yegane sorumlusu olarak görülür. Kadın ayrıca bu süreçte toplumu oluşturan diğer kadın bireyler tarafından çeşitli toplumsal düzgüler vasıtasıyla uyarılır. Bu uyarının en sanatsal olanı ise edebi metinlere yansımış şeklidir. Kendi kültür dairemiz içinde bunun en güzel örneklerinden birini hiç şüphesiz Dede Korkut kitabında görmekteyiz. Hatırlanacağı üzere Dede Korkut Kitabının ilk hikâyesi olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han’da “

Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, çocuğu olmayanların da kara otağa alınmaları (Ergin, 1997: 78) söylenir. Böylelikle kara kelimesinden hareketle çocuksuzluk, bir olumsuzlama örneği olarak bilinçaltına işlenir. Toplumı meydana getiren bireyler evlat sahibi olmamanın bir problem olduğunu daha net bir şekilde idrak ederler. Takdir edilir ki, böylesine önemli bir hadise olan doğum etrafında bir takım geçiş törenlerinin olması çok doğaldır ve doğumun çevresinin yüzlerce âdet, inanç dinsel ve büyüsel özlü işleme örülü olduğu görülmektedir (Örnek, 1995:132). Bu dönemlerle ilgili birçok âdet, gelenek, görenek ve tören vardır ve bu dönemde yapılan uygulamalara geçiş mensekleri adı verilir (Eroğlu, 2017: 258).

Merkezi Asya'nın kalbi konumunda olan Özbekistan, aynı zamanda Türk dünyasının önemli kültür merkezlerinden biridir. Tarih boyu Özbekistan coğrafyası pek çok kültürün de kesişme noktası olmuştur. Her kültür dairesi bu coğrafyaya önemli ve değerli katkılar sağlamış, bu katkılar neticesinde Özbek Türkleri, doğumdan evlenmeye, düğünden ölü merasimlerine varıncaya kadar kendine has bir kültür ekolojisi meydana getirmişlerdir. Hiç şüphesiz Özbek Türklerinin sahip olduğu bu kültürel zenginlik Onların doğum âdetlerinde de karşımıza çıkar. Biz de bu çalışmamızda söz konusu süreci şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

1. Doğum

Doğum, varoluş sürecinin başlangıcı olup bireyin kolektif bilinçlenme serüveninin de ilk aşaması sayılabilir. Annenin gebe kalma sürecinden başlayarak ilk adım, ilk dış çıkarmaya kadar geçen zamanda pek çok ritüel gerçekleşir. Geldiği dünyada neler olup bittiğinin farkında olmayan birey, başlangıçta tamamen çevresindekilere özellikle de anne-babasına bağımlı bir hayat sürer. İhtiyaçlarını ağlayarak dile getiren birey, çevresindekilerin özel ilgilerine muhtaçtır. Özellikle tıbbi açıdan yeterli donanıma sahip olmayan toplumlar için doğum, anne ve bebek için pek çok riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden de doğumla ilgili olarak birçok inanış ve uygulama ortaya çıkmıştır (Eroğlu, 2017: 259). Söz konusu bu durum Özbek Halk kültüründe de oldukça canlıdır.

1.1. Doğum Öncesi Pratikler

Anne ve baba adayının çocuk sahibi olmaya karar vermeleriyle birlikte başlayan bu süreç, doğum hadisesiyle beraber noktalanır (Artun,

2011: 145). Her toplumda evliliğin doğal bir sonucu olarak çocuk sahibi olmak önemsenir ve özellikle ataerkil toplumlarda “çocuğun olması” kadına bir kimlik kazandırarak onu annelik mertebesine çıkarır. Dolayısıyla kadın, küçüklükten itibaren kendini bu konuma hazırlar. Kadın nispeten kırsal ve sosyolojik anlamda dar bir çevrede yaşıyorsa “çocuk sahibi olmanın” bütün sorumluluğunu üzerinde taşır. Söz konusu bu durum Özbek Türklerinde de böyledir.

1.1.1. Anne Adayının Çocuğunun Olması İçin Alınan Tedbirler:

Halkın düşünce dünyasında meyvesiz ağaç metaforu ile somutlaştırılan “çocuksuzluk” durumu; destan, masal ve halk hikâyelerimize “motif” olarak giren, kültürel belleğimizdeki önemli problemlerden biridir. Türk dünyasının pek çok yerinde de buna hoş bakılmaz. Anadolu’da çocuğu olmayan kadın ve erkeklere “kısır” denilmektedir (Yeşil, 2014: 68). Bu tabir haliyle insanlarda bir travma yaratır ve bu travmanın ortadan kaldırılması için de deyim yerindeyse el birliğiyle çalışılır. Bu durum Özbek Türklerinde de aynen böyledir. Soğuk suya sık girmenin ve ekşiyi çok yemenin gebeliği engellediği düşüncesiyle, gebe kalmak isteyen geline öncelikle bunları yapmaması tavsiye edilir. (K.K.1) (K.K.9) (K.K. 10)

1.2. Çocuğu Olmayan Anne Adayının Çocuğunun Olması İçin Yapılan Pratikler:

Yeni evlenen çiftten bir müddet sonra mutlu haberi duymak isteyen aile eğer bu mutlu haberi duyamazsa sürece “aile büyüğü kadınlar” tarafından müdahale edilmektedir. Hemen bütün toplumlarda olduğu gibi, Özbek Türklerinde de çocuğun olmamasının temel sebebi kadın olduğu düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla çocuk sahibi olmak için uygulanacak pratiklere kadından başlanır.

1.2.1. Mollaya Götürme:

Dinin toplum yaşamında önemli bir yer tuttuğu Özbek toplumu, “çocuksuzluğun” ortadan kaldırılması için de öncelikle din adamlarının yolu tutmaktadır. Tabi bu din adamları geleneği dinle bütünleştirip bir tedavi metodu ortaya koyarlar. Mollaya götürülen anneye Molla beyaz kâğıda ya da beyaz bir ipliğe dua ederek kendi ocağında üç ya da yedi gün yakar. Daha sonra yine beyaz bir kâğıda dua yazıp bir bardak suya koyar. Burada kâğıdın veya ipin beyaz olması çok önemlidir aksi halde “uğursuzluk” sayılır. Dualı

su üç gün sonra salı ya da perşembe gününe gelecek şekilde içilir. (K.K. 3) (K.K. 4)

1.2.2. Yedi Evliya Türbesine Götürme:

Yedi sayısı pek çok kültürde kutsal kabul edilmektedir. Tamama erdirmenin, kuşatmanın ifadesi olarak düşünülmüştür. İnsan gelişiminin yedi yıllık aşaması olduğu fikri yine yedi sayısının kolektif düşüncede kutsanmasının bir göstergesidir (Schimmel, 2011: 140-147). Özbek halk kültüründe doğum ile ilgili pratikleri incelerken de yedi sayısının bu tamamlayıcı işlevi karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Fergana bölgesinde çocuğu olmayan anne adayları yedi evliya türbesinde salı ya da perşembe günleri yemek verip akrabalarıyla birlikte yerler ve yine bu türbelere aldıkları hediyeleri dağıtırlar (K.K.3) (K.K.4) (K.K.5)

1.3. Anne Adayı Gebe Kalıp Bebeğini Düşürdüğünde Ya da Doğduktan Sonra Bebeği Yaşamadığında Uygulanan Pratikler

Uzun bir bekleme sürecinden sonra gebe kalan anne adayları bu kez de çocuğunu karnında korumak için çeşitli dinsel-büyülük pratiklere başvurur. Özellikle de daha önceki gebelikleri düşükle neticelenmişse bu döneme daha büyük bir önem atfedilir (Artun, 2011: 150-151). Çocuk ve anne adayları bu süreci muskalar yazdırılır ve türbelere götürülür.

1.3.1. Kilit Kilitleme:

Annenin hamileliği nihayete ermediğinde ya da bebeğin doğumun hemen ardından vefat ettiği durumlarda görülen bu pratik yine bir molla eşliğinde yapılmaktadır. Bu durumla karşılaşan anne adayları mollaya giderek durumu anlatır ve molla annenin sağlıklı doğum yapabilmesi adına hamilelik ve doğum sürecinde asma kilidi kilitli vaziyette tutar doğum sağlıklı gerçekleştiğinde de açar (K.K. 1) (K.K. 2).

1.3.2. Hayır Dağıtma:

Eski geleneklerden biri de budur. Bebeği doğmadan veya doğumdan hemen sonra ölen anne adayları doğum nihayete ulaşsın diye akrabaları başta olmak üzere davetlilere yemek dağıtır. (K.K. 7) (K.K.10)

1.4. Anne Adayının Gebe Olduğunu Öğrendiğinde Uygulanan Pratikler

Ataerkil toplumlarda anne adayını, gebe kaldığını öğrendiği andan itibaren toplumsal statüsü değişmeye başlar, ancak annelik kazanımları doğumla birlikte elde edilir.

1.4.1. Kayınvalideye Haber Verilmesi:

Anne adayını gebe olduğunu öğrendiğinde bunu ilkin kayınvalidesine söyler. Bu erkek tarafına duyulan saygının da bir göstergesidir. (K.K. 3) (K.K.4) (K.K. 6) (K.K 7)

2. Doğum Sonrası Pratikler

Çocuğun sağlıklı bir hamilelik sürecinin ardından sağlıklı dünyaya gelmesi başlı başına bir sevinç kaynağıdır. Çocuk seven Özbek halkı ailesinde çok çocuk olmasını ister her çocuk doğduğunda da ona şölen gibi ayrı bir merasim yapar. Özbeklerde çocuk dünyaya gelince bu olay bayram gibi kutlanır. Sofralar açılır, akraba ve dostlar hediyelerle gelir. Dünyaya gelen çocuğun ailede kaçınıcı olduğu önemli değildir. Özbekler için o gün bir bayramdır. (K.K.5) (K.K 6)

2.1. Söyünçi (Haber Verme) Pratiği:

Söyünçi, çocuğun doğduğunu ilk öğrenen kişi komşu ve akrabalara iletir. Âdete göre söyünçi olan kişiye bu mutluluk dolu haberi getirdiği için hediye ya da para verilir. Geleneğe göre yeni doğan bebeğin babası eğer bebek kız olduysa çiçek, erkek olduysa ağaç diker. Yeni doğum yapan anne ve bebeğinin yanında kırk güne kadar mutlaka akrabalarından birileri olur (K.K.5)

2.2. İsim Verme Pratiği:

Ad verme geleneği çok eski âdetlerimizdendir ve geleneksel kültürümüzde adın insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu yüzden de ‘ad verme, ad koyma, ad takma’ sıradan bir olay değildir. Dolayısıyla bu inanç da adın seçimini gelişigüzel olmaktan çıkarır (Altun, 2004: 170-171). Özbek Türklerinde de ad verme geleneği çok canlı bir şekilde yaşar. Özbek Türklerinde bebek doğduktan sonra üç gün içerisinde bebeğe isim konulması gerekir. Aksi halde bebeğin kötü talihli olacağına

inanılır. (K.K1) (K.K2) (K.K3) (K.K 8) Bebeğe isim vermek için imam çağırılır. İmam dua okur ve bebeği eline alıp 3 kez ‘‘Senin adın’’ diye sesli söyler ve bebeği babasına verir. Ve yine Özbek Türklerinde eğer bebeğin ben’i varsa erkeğe Holboy, Holbek; kıza, Narhol, Ayhol; bebek esmerse Korabek; ikiz doğarsa Zuhra ve Fatima, Hasan ve Hüseyin isimleri verilir.(K.K 1)

2.3. Beşik Toyu Pratiği:

Kökene çok eskilere dayanan bir gelenektir. Beşik toy günü bayram edilir. Akrabalar gelir. Bebeğe kırk gün olunca Beşik toyu yapılır. Özbek Türklerinde beşik bebek doğmadan önce alınmaz ve beşik alınırken kötü şans getireceğine inanıldığı için de pazarlık yapılmaz. Ayrıca bebeğin beşiğini kız tarafı alır. Bebeğin doğumundan kırk gün sonra alınır. O gün beşiği süslerler. O gün bebek yaşlı kadınlar tarafından yıkanır. Su tuzlu olur. Bebeğin yıkanacağı suyun içine buğday taneleri, altın ya da gümüş atılır. Bebek yıkandıktan sonra beşiğe koyarlar. Bazı yerlerde bebek 40 gün olmadan önce de beşiğe koyarlar (K.K 1) (K.K 2) (K.K 3) (K.K 9) (K.K 10)

2.4. Albastı/Alvastı İle İlgili Pratikler:

Doğum yaptıktan sonra, kadınların lohusa adını verdiğimiz dönemlerinde ‘‘Al’’ denilen kötü ruhların kadının üzerine çökmesi sonucunda kadının humma bunalımı içerisine girmesine ‘‘al basması’’ denilmektedir (Aksoy, 1998: 560). İslam öncesi inançların en canlı bakiyelerinden olan ‘‘albastı’’ çocuk ve lohusa için en büyük tehlikedir. Lohusanın ciğerini söküp götürdüğüne kendi ve çocuklarını da bununla beslediğine inanılmaktadır. Albastıdan kurtulmak için al renkli bir yazmanın bebeğin beşiğine asıldığı, meyan kökünden şerbetin anneye içirildiği bilinmektedir (Boratav, 1994: 153) Aynı inanma Özbek Türklerinde de görülmektedir. Albastı adıyla da bilinen bu habis ruhtan korunmak için anne mollaya götürülür ve ona molla tarafından muska yazılır. Anne bu muskayı yastığının altına eklemekle beraber koyar (K.K 5) (K.K 6) (K.K 7)

2.5. Çille:

Çille Özbekçede kırk gün manasına gelmektedir ve bu kırk gün etrafında birçok ritüel oluşmuştur. Anne ve çocuğu kırk gün boyunca (çille) kimseye gösterilmez. Çille boyunca anne herhangi bir iş yapmaz, annenin muhakkak bir yardımcısı bulunur. Ayrıca küçük ve büyük çille olmak üzere

iki çille vardır. Bunlardan ilki ilk yirminci günün sonundadır. İlk yirmi günün sonunda ilk çille tamamlanır ve “çille göçtü” denilerek kızın annesi eve götürülür. İkinci çillenin sonunda da bebeğin tırnakları kesilerek bebeğin eline Kurân-ı Kerîm verilir ve kitap tutturulur. Daha sonra bebeğin saçları kesilerek ağırlığı kadar bebeğin babası anneye altın hediye eder. (K.K 7) (K.K 8) (K.K 10)

2.6. Tuşov Bağlama/ İlk Adım:

Çocuğun hayata attığı ilk adımlar her zaman büyük önem taşır. Özbek Türklerinde bu pratik şöyledir: Çocuk yürümeye hazır olduğu an çocuğu yürütmek için ninesi yanında bulunur ve iki ayağını çapraz bir şekilde bağlar ve buna “tuşov” denilir. Bu bağın altından ekme geçirilir sonra nine ipi keser böylelikle çocuğun bahtının açık olacağına ve uzun bir hayat süreceğine inanılır (K.K 1) (K.K 3) (K.K 8) (K.K 9)

3. Sonuç

İnsan yaşamında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere önemli üç geçiş dönemi vardır ve bu geçiş dönemleriyle ilgili olarak pek çok inanç ve pratik gelişmiştir. Çalışmamıza konu edindiğimiz doğum dönemi bu inanma ve pratiklerin en çok olduğu dönemlerdendir (Örnek, 1971: 105; Özcan, 2016: 260). Her ne kadar zamana ve zemine göre pratiklerde değişiklik görülse de hayatın kutsallığının her adımında hissedildiği doğum süreci, gerek anneye gerekse de babaya bir saygınlık kazandırmakta hatta daha küçük ölçekli ve kapalı topluluklarda anne için bir nüfus cüzdanı özelliği sergilemektedir. Merkezinde kadının olduğu ve etrafında pek çok dinsel-büyülük pratiğinin olduğu doğum, bir mutluluk vesilesidir. İçine doğacağı toplumun kültür ekolojisini daha anne karnına düşmeden önce teneffüs eden çocuk, aile olabilmenin temel şartıdır. Ayrıca bütün toplumlarda çocuk; soyun devamını, maddi ve manevi gücü simgelemektedir. Çocuksuzluk ise başlı başına bir yıkımdır. Pek çok medeniyete ve kültüre beşiklik etmiş Özbek Türklerinde de durum bizatihi böyledir. Erkek çocuğunun bir adım öne çıktığı Özbek toplumunda çocuğun olmaması önemli bir toplumsal kriz sebebi olmuş ve bu durumun engellenmesi için pek çok pratik gerçekleştirilmiştir. Bunda çevresel baskının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Doğumuyla adeta bayram havası estiren bebek, kültürel belleğin kodlarını bu andan itibaren taşımaya başlar. Dünyaya geldiği andan itibaren her adımında başka bir kutsanma ve esirgenmeyle karşılaşır. Burada ön plana çıkarılan hayatın kutsiyeti ve

yaşamının zorluğudur. Bir sonraki aşamaya hazırlanan bebek ayağına dolanan çapraşık bağları kesip atarak zorlu hayat yolculuğuna böylelikle başlamış olur.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar

- K.K.1: Nodıra Rahmatova, 58 yaşında, Üniversite mezunu
K.K.2: Navröza Usmanova, 50 yaşında, Üniversite mezunu
K. K.3: Nozıma İbragımovı, 40 yaşında, Lise mezunu
K.K.4: Dılfulza Holmedova, 40 yaşında, İlkokul mezunu
K.K.5: Parahat Yahşiyeva, 46 yaşında, İlkokul mezunu,
K.K.6: Sabira Nazarova, 51 yaşında, Lise mezunu
K.K.7: Aycemal Yahşiyeva, 54 yaşında, İlkokul terk
K.K.8: Şahrıza Rahmanova, 50 yaşında, Yüksekokul
K.K.9: Tazegül Zeripova, 64 yaşında, Üniversite mezunu
K.K.10: Çınar Ovezova, 48 yaşında, İlkokul mezunu

Yazılı Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C.2, İstanbul: İnkılap Yayınları.
Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, İzmit: Yayıncı Yayınları.
Artun, E. (2011). *Türk Halkbilimi*, Adana: Karahan Kitabevi.
Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara: Gerçek Yayınevi.
Ergin, M.. (1997). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.
Eroğlu, A. H. (2017). *Halk İnanışları*, Ankara: Grafiker Yayınları.
Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: DTCF Yayınları.
----- (1995). *100 Soruda İlkelerde Din ve Büyü*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Özcan, D. "Uşak Yöresinde Evlilikle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli Pratikler", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, Sayı XXVIII, Aralık 2016, s. 259-272.
Schimmel, A.M. (2011). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
Yeşil, Y.. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*, Ankara: Türk Dünyası Vakfı Yayınları.
Arnold Van Gennep". www.en.wikipedia.org (Erişim Tarihi: 10.02.2017)